

ความรู้ ความตระหนักและพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ของเกษตรกร อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

Knowledge, Awareness and Conservation Behaviors on Biodiversity of Farmers in
Pak Chong District, Nakhon Ratchasima Province

ปวีตรา ดวงจิต, กนก เลิศพานิช¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปริมาณนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความรู้ ความตระหนักและพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของเกษตรกรอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา และปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์ต่อความรู้ ความตระหนักและพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของเกษตรกรอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณที่มีอาณาเขตติดอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา จาก 4 ตำบล 70 หมู่บ้าน จำนวน 372 ครัวเรือน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ส่วนการทดสอบสมมติฐานใช้ T-test และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

ผลการศึกษา พบว่า 1) ระดับความรู้ ความตระหนักและพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ อยู่ในระดับปานกลาง ระดับสูง และระดับปานกลาง ตามลำดับ 2) ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์ต่อความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม รูปแบบการทำการเกษตร รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ 3) ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์ต่อความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ และการได้รับข้อมูลข่าวสาร 4) ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และการได้รับข้อมูลข่าวสาร

คำสำคัญ : ความรู้ ความตระหนัก พฤติกรรม ความหลากหลายทางชีวภาพ

Abstract

The objectives of this quantitative research were to determine Knowledge, Awareness and Conservation Behaviors on Biodiversity of Farmers in Pak Chong District, Nakhon Ratchasima Province and correlation factors. The data were collected by interview questionnaire of farmers who live in areas that are adjacent Khao Yai National Park which, were 4 districts 70 villages of 372 households. The descriptive statistics, T-test and One-way ANOVA were used for data analysis and hypothesis test.

The results showed that 1) Knowledge, Awareness and Conservation Behaviors on Biodiversity are at moderate, high and moderate levels, consequently. 2) The age, education level, social status, agricultural systems, total household income and period of living factors correlated with knowledge of biodiversity. 3) The total household income, period of living and information factors correlated with

¹สาขาพัฒนาการเกษตรและการจัดการทรัพยากร คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กรุงเทพฯ 10520

awareness in conservation of biodiversity. 4) The age, education level, social status, total household income and information factors correlated with conservation behaviors.

Keywords : Knowledge, Awareness, Conservation Behaviors on Biodiversity

คำนำ

ความหลากหลายทางชีวภาพมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความเป็นอยู่ของคนไทย เพราะความหลากหลายทางชีวภาพเป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่งที่คนไทยนำมาพัฒนาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิต แต่เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในอดีตส่งผลให้มีการระดมนำทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ รวมถึงทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ที่มีอยู่ในประเทศมาใช้เป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดการทำลายและสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติไปอย่างรวดเร็ว ผลกระทบดังกล่าวนี้รุนแรงจนถึงขั้นที่อาจเป็นอันตรายและเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต นำไปสู่การลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพในระดับระบบนิเวศในที่สุด

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม สมัยก่อนเกษตรกรจะทำการเกษตรแบบดั้งเดิม โดยต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ต่อมาเนื่องจากการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว จากการเกษตรเพื่อให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตจึงได้มีการใช้วิทยาการแผนใหม่หรือเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ภายใต้ "การปฏิวัติเขียว" (Green Revolution) โดยมีการใช้พันธุ์พืชที่ผสมขึ้นมาใหม่ การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เครื่องจักรกลการเกษตร การชลประทานแผนใหม่ และความรู้เกี่ยวกับการจัดการฟาร์มรูปแบบใหม่ ๆ สิ่งเหล่านี้เองที่นำไปสู่ภาวะการทำลายและสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพได้ในที่สุด

อำเภอปากช่องเป็นอำเภอที่สำคัญอำเภอหนึ่งของจังหวัดนครราชสีมา ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ที่มีอาณาเขตครอบคลุมติดต่อกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงจนได้รับการแต่งตั้งเป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ อย่างไรก็ตามพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอปากช่องมีการทำกิจกรรมทางการเกษตรมาก โดยมีการนำเอาเทคโนโลยีด้านการเกษตร เช่น การใช้ปุ๋ยและสารเคมีเข้ามามีบทบาทในการทำการเกษตรมากขึ้น การกระทำดังกล่าวย่อมส่งผลถึงพื้นที่ข้างเคียง คือ พื้นที่ป่าบริเวณเขาใหญ่ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพได้ในที่สุด

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาเกี่ยวกับ ความรู้ ความตระหนัก และพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของเกษตรกรใน อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อที่จะทราบว่าเกษตรกรมีระดับความรู้ ความตระหนักและพฤติกรรมการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างไร ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยจะสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมให้เกิดความรู้ ความตระหนักและพฤติกรรมการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมไปถึงการกำหนดแนวทางการสร้างความรู้ ความตระหนักและพฤติกรรมที่มีต่อความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปทดสอบกับกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างในอำเภอนาคี จังหวัดปราจีนบุรีที่มีพื้นที่ติดกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จำนวน 30 คน และนำมาตรวจสอบหาความเชื่อมั่นโดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbrach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.793 แล้วจึงนำไปใช้เก็บรวบรวม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ข้อมูลจากเกษตรกรจำนวนทั้งสิ้น 372 คนแล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ T-test , ANOVA โดยโปรแกรมสำเร็จรูป

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

1. ข้อมูลทางประชากรศาสตร์ของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง

เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 44.48 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่ ไม่ได้ดำรงตำแหน่งใด ๆ ทางสังคม มีรูปแบบการทำงานเกษตร คือ ทำไร่ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลังและอ้อย มีรายได้รวมเฉลี่ยต่อเดือนอยู่ระหว่าง 4,001-6,000 บาท มีลักษณะพื้นที่ถือครองเป็นของตนเอง และมีขนาดพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 40.81 ไร่ มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.86 คน ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เฉลี่ย 40.41 ปี การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=0.50$) โดยได้รับจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ คือ โทรศัพท์มากที่สุด มีความถี่ในการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ 1-2 ครั้งต่อเดือน

2. ระดับความรู้ ความตระหนักและพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

พบว่า เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=4.92$) เกษตรกรมีระดับความตระหนักและพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพอยู่ในระดับสูง ($\bar{X}=3.81$) และระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.79$) ตามลำดับ

3. ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์ต่อระดับความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ

ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์ต่อระดับความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม รูปแบบการทำงานเกษตร รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่

4. ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์ต่อระดับความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์ต่อระดับความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ และการได้รับข้อมูลข่าวสาร

5. ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และการได้รับข้อมูลข่าวสาร

ข้อมูลการทดสอบสมมติฐานแสดงใน Table 1

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความรู้ ความตระหนักและพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของเกษตรกร อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา” สามารถนำประเด็นที่สำคัญมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

6. ระดับความรู้ ความตระหนักและพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพอยู่ในระดับปานกลาง จากการศึกษ พบว่า สาเหตุเกิดมาจากเกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาและที่ผ่านมาไม่มีหลักสูตรการศึกษาที่เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ ประกอบกับเกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้น้อยทำให้ขาดโอกาสในการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ส่งเสริมให้มีความรู้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้เรื่องความหลากหลายทางชีวภาพยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับเกษตรกร สังเกตได้จากเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่รู้จักหรือเคยได้ยินเกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพมาก่อน และเข้าใจว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปุ๋ยชีวภาพ และน้ำหมักชีวภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ ไม่ทราบถึงความหมายของความหลากหลายทางชีวภาพ แต่เมื่อผู้

สัมภาษณ์ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพอย่างคร่าว ๆ ให้เกษตรกรฟัง เกษตรกรส่วนใหญ่พอจะเข้าใจ แต่ไม่เคยทราบมาก่อนว่าสิ่งที่ตนเข้าใจเรียกว่าความหลากหลายทางชีวภาพ

Table 1 Test of Hypothesis

The Factor is Personal	Knowledge of Biodiversity		Awareness about Conservation of Biodiversity		Behaviors about Conservation of Biodiversity	
	Accept	Reject	Accept	Reject	Accept	Reject
	Hypothesis	Hypothesis	Hypothesis	Hypothesis	Hypothesis	Hypothesis
Gender	-	✓	-	✓	-	✓
Age	✓	-	-	✓	✓	-
Education Level	✓	-	-	✓	✓	-
Social status	✓	-	-	✓	✓	-
Form of agricultural	✓	-	-	✓	-	✓
Total household income	✓	-	✓	-	✓	-
Land holding	-	✓	-	✓	-	✓
Number of household member	-	✓	✓	-	-	✓
Period of living Information	✓	-	-	✓	-	✓
	-	✓	✓	-	✓	-

นอกจากนี้ในส่วนของคำถามเกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้ทราบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ทราบว่ามีดัชนี คือ ตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุด แต่เกษตรกรทราบว่าการใช้สารเคมีควบคุมศัตรูพืชเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และทราบว่ากรมกำจัดศัตรูพืช โดยใช้พืชสมุนไพร เช่น สะเดา ข่า ตะไคร้หอม ไม่ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้เกษตรกรยังทราบอีกว่าประเทศไทยตั้งอยู่ในภูมิภาคแบบร้อนชื้น ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงแห่งหนึ่งของโลก และยังทราบว่าการทำการเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรธรรมชาติ วนเกษตร เป็นการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ หากประเมินตามระดับความรู้ของ Bloom *et al.* (1971) แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ อยู่ในระดับที่ระลึกได้ (Recall) ซึ่งเป็นระดับที่บุคคลสามารถดึงข้อมูลความจำได้ นอกจากนี้ยังอยู่ในระดับที่รวบรวมสาระสำคัญได้ (Comprehension) เป็นระดับที่สามารถเขียนข้อความด้วยถ้อยคำของตนเอง สามารถเปรียบเทียบความคิดอื่น ๆ หรือคาดคะเนผลที่เกิดขึ้นต่อไปได้ ในที่นี้เกษตรกรส่วนใหญ่สามารถที่จะพิจารณาเปรียบเทียบข้อมูลในแต่ละตัวเลือก จนสามารถเลือกคำตอบที่ถูกต้อง แม้ว่าคำตอบจะมีความใกล้เคียงกัน ความเป็นไปได้ทุกข้อ หรือ เป็นคำตอบที่ต้องใช้การรวบรวมความรู้เพื่อตอบก็ตาม

ในส่วนของความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ พบว่าโดยรวมเกษตรกรส่วนใหญ่ มีความตระหนักอยู่ในระดับสูง โดยเกษตรกรส่วนใหญ่เริ่มเห็นถึงปัญหาที่เกิดจากการสูญเสียความหลากหลาย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นอนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทางชีวภาพ ดังจะเห็นได้จากเกษตรกรส่วนใหญ่เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ควรได้รับการปลูกฝังให้ควมรู้ ความเข้าใจตั้งแต่เด็ก เนื่องจากเป็นปัญหาที่สำคัญมากในปัจจุบัน และยังเห็นว่า ชุมชนควรมีส่วนร่วมกับทางราชการในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพภายในท้องถิ่นของตน ซึ่งสอดคล้องกับกฤษฎา บุญชัย (2540) ที่กล่าวถึงสาเหตุของความเสื่อมโทรมของความหลากหลายทางชีวภาพ ว่าเชื่อมโยงกับปัญหาว่าด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกทำให้หมดคุณค่า หรือกระบวนการถ่ายทอด เรียนรู้ของชุมชนหยุดชะงักขาดตอน เพราะเมื่อชุมชนไม่รู้จักรักคุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพ ความคิดในการหวงแหนรักษาและพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพก็ลดน้อยลงไป ทั้งนี้ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการที่ทำให้การดำรงชีพของชุมชนเริ่มหลุดจากฐานทรัพยากรของตน และหันไปพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอก พึ่งพาองค์ความรู้และวิถีคิดจากภายนอก การเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรของตนเองก็หมดไป และที่สำคัญกลไกในการสร้างและสืบสานองค์ความรู้พื้นบ้าน ไม่สอดคล้องกับค่านิยมซึ่งเป็นผลโดยตรงจากรมืองค์กรจากภายนอกที่นำองค์ความรู้และวิถีคิดจากภายนอกเข้ามา และมาผลิตซ้ำในชุมชน เช่น โรงเรียน หน่วยงานราชการในพื้นที่ สื่อมวลชนในแขนงต่างๆ นอกจากนี้เกษตรกรยังเห็นด้วยกับข้อความที่ว่า การปลูกพืชชนิดเดียวเพื่อการอุตสาหกรรมย่อมส่งผลให้สิ่งมีชีวิตดั้งเดิมลดน้อยลงและการนำสิ่งมีชีวิตต่างถิ่นไม่ว่าพืชหรือสัตว์มาปลูกหรือเลี้ยงย่อมส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพภายในชุมชน และสอดคล้องกับสมศักดิ์ สุขวงศ์ (2536) ได้กล่าวว่า ปัจจุบันมีเหตุปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง เช่น การนำสิ่งมีชีวิตต่างถิ่นไม่ว่าพืชหรือสัตว์ ทำให้ความหลากหลายทางพันธุกรรม และความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตลดลง ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศที่เป็นเกาะ เช่น การนำสุนัข แมว หนู แพะ และแกะ เข้ามาทำให้นักบางชนิดสูญพันธุ์ได้ หรือการนำต้นไม้ต่างถิ่นเข้ามาปลูก ทำให้นัก แมลง และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมของท้องถิ่นไม่มีที่อยู่อาศัย การปลูกพืชเกษตรหรือการปลูกต้นไม้ชนิดเดียวเพื่อการอุตสาหกรรมทำให้สิ่งมีชีวิตดั้งเดิมลดน้อยลง ซึ่งสอดคล้องกับสุรศักดิ์ วนิชอนุกุล (2547) ที่ศึกษาเรื่องชุมชนกับการจัดการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพในหนองยาว บ้านป่าสักหลวง ตำบลจันจว้าใต้ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย พบว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ การบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าและการบุกรุกพื้นที่ทำการเกษตร การล่าสัตว์ การรุกรานของพืชต่างถิ่น สัตว์ต่างถิ่น ความชุ่มชื้นของน้ำ และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

สำหรับระดับพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เกษตรกรส่วนใหญ่มีพฤติกรรมอยู่ในระดับปานกลาง จากการศึกษา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยจุดไฟเผาไร่ก่อนทำการเพาะปลูกใหม่ และจะใช้วิธีการไถกลบซากพืชลงในแปลงเพาะปลูกแทนการเผาทำลาย อาจเป็นผลจากการที่กรมส่งเสริมการเกษตรได้จัดโครงการหยุดการเผาในพื้นที่การเกษตร โดยได้เข้าไปสร้างความรู้ ความเข้าใจและส่งเสริมให้เกษตรกรลดการเผาเศษพืชในไร่นา และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเผาเป็นการไถกลบซากพืชแทนการเผาทำลายที่มีผลสอดคล้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยควบคุมและกำจัดแมลงศัตรูพืชด้วยการควบคุมโดยชีววิธี เช่น ใช้ตัวห้ำ ตัวเบียน และไม่เคยใช้สารกำจัดศัตรูพืชที่สกัดได้จากธรรมชาติ เช่น สะเดา ข่า ตะไคร้หอมในการกำจัดแมลงศัตรูพืชเลย

7. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความรู้ ความตระหนักและพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของเกษตรกร

7.1 อายุ

พบว่า เกษตรกรที่มีช่วงอายุต่ำกว่า 30 ปี มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุ 31-40 ปี ช่วงอายุ 41-50 ปี และช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งนี้เนื่องจาก เกษตรกรที่มีช่วงอายุต่ำกว่า 30 ปีถือว่าอยู่ในช่วงวัยกลางคน เป็นวัยที่ได้รับการศึกษาถึงภาคบังคับ ผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ รวมถึงได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพมาบ้าง ต่างจากเกษตรกรที่มีช่วงอายุเพิ่มมากขึ้นจะมีความรู้เกี่ยวกับ

เรื่องความหลากหลายทางชีวภาพน้อยลง เนื่องจากส่วนใหญ่จบการศึกษาเพียงประถมศึกษา ซึ่งอาจจะยังไม่มีความรู้หรือการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ อายุยังมีผลต่อพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ จากการศึกษา พบว่า เกษตรกรที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี ช่วงอายุ 31-40 ปี และช่วงอายุ 41-50 ปี จะมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากเมื่อเกษตรกรได้รับความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ ก็จะส่งผลต่อพฤติกรรม ดังเช่นที่สุรพงษ์ ไสธนะเสถียร (2533) กล่าวว่า พฤติกรรมคือการกระทำที่ส่วนใหญ่เป็นการแสดงออก โดยมีพื้นฐานมาจากความรู้และทัศนคติของบุคคล การที่บุคคลมีพฤติกรรมที่ต่างกัน ก็เนื่องจากการมีความรู้และทัศนคติที่แตกต่างกัน ซึ่งเกิดจากการรับสื่อและการแปลความสสารที่แตกต่างกันจึงทำให้เกิดการสั่งสมประสบการณ์ที่ต่างกัน และมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล

7.2 ระดับการศึกษา

พบว่า เกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี และอนุปริญญา จะมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพสูงกว่าระดับอื่น ๆ เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากเกษตรกรที่ได้รับการศึกษาสูงมักจะผ่านการเรียนรู้ มีความสามารถในการหาความรู้เพิ่มเติม และมีโอกาสในการรับรู้ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ได้มากกว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาน้อยกว่า ซึ่งเป็นไปตามที่ประภาเพ็ญ สุวรรณ ได้กล่าวไว้ว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่าของข้อมูลที่ได้รับดีกว่าจึงทำให้สามารถมีความรู้และเข้าใจได้สูงกว่า ซึ่งหากประเมินตามระดับความรู้ตามที่ Bloom *et al.* (1971) ได้แบ่งไว้ แสดงว่าคนที่มีการศึกษาสูงจะมีระดับรวบรวมสาระสำคัญได้ (Comprehension) ระดับการนำไปใช้ (Application) และระดับของการวิเคราะห์ (Analysis) ที่ดีกว่า คนที่มีการศึกษาน้อย ทำให้สามารถประมวลผลความคิดและเลือกตอบข้อที่ถูกต้องได้มากที่สุด และยังสามารถคัดลอกกับแนวคิดของ Burgoon (1974) ที่กล่าวว่า การศึกษาหรือความรู้เป็นลักษณะอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อผู้รับสาร ดังนั้นคนที่ได้รับการศึกษาในระดับที่ต่างกัน ในยุคสมัยที่ต่างกัน ในระบบการศึกษาที่ต่างกัน จึงย่อมมีความรู้ สำนึก คิด อุดมการณ์และความต้องการที่แตกต่างกันไป คนที่มีการศึกษาสูง หรือมีความรู้ดีจะได้เปรียบอย่างมากในการที่จะเป็นผู้รับสารที่ดี ทั้งนี้เพราะคนเหล่านี้มีความรู้กว้างขวางในหลายเรื่องมีความเข้าใจศัพท์มาก และมีความเข้าใจสารที่ดี แต่คนเหล่านี้มักจะเป็นคนที่ไม่ค่อยเชื่ออะไรง่าย ๆ สารที่ไม่มีหลักฐานหรือเหตุผลสนับสนุนเพียงพอมักจะถูกโต้แย้งจากคนเหล่านี้ นอกจากนี้ระดับการศึกษายังมีผลต่อพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพอีกด้วย โดยจากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี มัธยมศึกษาตอนปลาย ปวช. และมัธยมศึกษาตอนต้น มีพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพสูงกว่าเกษตรกรที่มีระดับประถมศึกษา และเกษตรกรที่ไม่ได้รับการศึกษา ทั้งนี้คงเป็นเหตุผลเดียวกันกับระดับความรู้ของระดับปริญญาตรีที่สูงกว่าระดับอื่น ๆ เพราะการศึกษาที่สูง ทำให้ได้เปรียบในการเป็นผู้รับสารที่ดี อันเป็นประโยชน์ต่อการเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ หลายประเภท และทำให้ผู้รับสารได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากขึ้น

7.3 สถานภาพทางสังคม

พบว่า เกษตรกรที่มีสถานภาพทางสังคมไม่ว่าจะเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล หรือสถานภาพทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ เช่น สมาชิกกลุ่มมะม่วง เป็นต้น ต่างก็มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพสูงกว่ากลุ่มเกษตรกรที่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งใด ๆ ทั้งนี้อธิบายได้ว่า ผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีความรู้ และมักจะมีโอกาสได้เข้าร่วมอบรม หรือเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงติดต่อบริการงานกับทางราชการมากกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งใด ๆ ส่งผลให้มีโอกาสในการรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ นอกจากนี้สถานภาพทางสังคมยังมีผลต่อพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล หรือสถานภาพทางสังคม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่ไม่เป็นทางการ เช่น สมาชิกกลุ่มมะม่วง เป็นต้น ต่างก็มีพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ สูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ

7.4 รูปแบบการทำการเกษตร

พบว่า เกษตรกรที่มีรูปแบบการทำการเกษตร คือ ทำสวนผลไม้ มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพสูงกว่ากลุ่มอื่น เมื่อพิจารณาจากคุณสมบัติอื่น ๆ พบว่า เกษตรกรที่ทำสวนผลไม้ ส่วนใหญ่จะมีสถานภาพทางสังคมไม่ว่าจะเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ด้วยเหตุนี้เองทำให้เกษตรกรที่ทำสวนผลไม้มีโอกาสและประสบการณ์ในการเข้าร่วมอบรม เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ และมีโอกาสในการรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพมากกว่าเกษตรกรที่มีรูปแบบการเกษตรอื่น ๆ

7.5 ด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

พบว่า เกษตรกรที่มีรายได้มากกว่า 10,000 บาท และ 8,001-10,000 บาท จะมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพสูงกว่าเกษตรกรที่มีรายได้ 4,001-6,000 บาท และเกษตรกรที่มีรายได้ 6,001-8,000 บาท ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเกษตรกรที่มีรายได้สูงมักจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดี การศึกษาสูง มีโอกาสในการรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพมากกว่าเกษตรกรที่มีรายได้น้อย ส่วนเกษตรกรที่มีรายได้น้อยมักเป็นกลุ่มที่ประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจ ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำไร่ ทำสวน ซึ่งจะไม่มีความพร้อมทั้งในด้านการศึกษาและการรับสื่อต่าง ๆ สอดคล้องกับที่ ยูบล เบ็ญจรงค์กิจ (2542) ได้กล่าวไว้ว่า รายได้นั้นเป็นตัวแปรที่มีบทบาทใกล้เคียงกับตัวแปรด้านการศึกษา เนื่องจากเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันสูงมาก โดยเฉลี่ยแล้ว คนที่มีการศึกษาสูงมักจะมีรายได้สูงตามไปด้วย

7.6 ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่

พบว่า เกษตรกรที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ มีช่วงอายุน้อยกว่า 20-30 ปี ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่บริเวณอำเภอปากช่องมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมาก มีลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศดีเหมาะสมต่อการอยู่อาศัยและการเพาะปลูก ส่งผลให้มีการอพยพเข้ามาในพื้นที่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจากเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพเป็นเรื่องใหม่สำหรับเกษตรกร ดังนั้นเมื่อมีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพภายในพื้นที่ เกษตรกรที่มีระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ในช่วงน้อยกว่า 20-30 ปี จะมีความกระตือรือร้นรับฟังความคิดเห็นหรือความรู้ต่าง ๆ และมีประสิทธิภาพในการเปิดรับข่าวสารมากกว่าเกษตรกรที่อาศัยในพื้นที่นี้มานานแล้ว เนื่องจากเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มานานจะไม่ให้ความสนใจและรู้สึกเบื่อหน่ายกับการต้องมารับรู้ข่าวสารใหม่ ๆ กรณีนี้ยังสอดคล้องในเรื่องของอายุเนื่องจากเกษตรกรที่มีระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่มานานจะมีอายุมาก ซึ่งส่วนใหญ่จะยังไม่ผ่านหรือเคยได้เรียนเกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพมาก่อนทำให้ไม่มีความกระตือรือร้นที่จะเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพมากนัก นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่าระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่มีผลต่อความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ในทางกลับกันพบว่าเกษตรกรที่มีระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ 50 ปีขึ้นไป กลับมีความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพสูงกว่าเกษตรกรที่มีระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ในระยะเวลาดำเนินการต่าง ๆ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่า เกษตรกรที่มีระยะเวลาในการอยู่อาศัยนาน ๆ จะมีความรู้สึกผูกพัน ห่วงแหน และมองเห็นถึงความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพภายในชุมชนของตนมากกว่าเกษตรกรที่เพิ่งมาอยู่ได้ไม่นาน นอกจากนี้ การที่อาศัยในพื้นที่นาน ๆ จะทำให้มีประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการทำการเกษตร และเริ่มมองเห็นถึงปัญหา รวมถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจัดการของตนที่ส่งผลต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ดังนั้นระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ที่แตกต่างกันจะมีความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพแตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา พบว่า เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ อยู่ในระดับปานกลาง มีความตระหนักและพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพอยู่ในระดับสูงและระดับปานกลาง ตามลำดับ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งรัดในการประชาสัมพันธ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพให้เกษตรกรรับทราบมากขึ้น นอกจากนี้ควรปลูกจิตสำนึกให้เกษตรกรตระหนักถึงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงส่งเสริมให้เกษตรกรรู้จักการปฏิบัติจัดการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพภายในพื้นที่ทำการเกษตรของตน และจัดให้มีกิจกรรมหรือมีการอบรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพให้แก่เกษตรกรภายในชุมชน โดยเน้นให้สามารถกลับไปถ่ายทอดความรู้ให้แก่ สมาชิกในครัวเรือนของตนได้ด้วย ซึ่งเมื่อเกษตรกรมีความรู้ ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพเพิ่มจำนวนมากขึ้น ก็จะส่งผลถึงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพให้มากยิ่งขึ้นตามไปด้วย

คำขอบคุณ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย ซึ่งร่วมจัดตั้งโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ รหัสโครงการ BRT T353038

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎา บุญชัย. 2540. พลวัตชุมชนล้านนาในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชน ท้องถิ่นพัฒนา. กรมป่าไม้. 2528. สถิติป่าไม้ของประเทศไทยปี 2528. กรุงเทพฯ : ฝ่ายสถิติป่าไม้, กองแผนงาน, กรมป่าไม้.
- ธงชัย จารุพัฒน์. 2541. สถานการณ์ป่าไม้ของประเทศไทยในช่วงระยะเวลา 37 ปี (พ.ศ. 2504- 2541). กรุงเทพฯ : ส่วนวิเคราะห์ทรัพยากรป่าไม้, สำนักวิชาการป่าไม้, กรมป่าไม้.
- ยุบล เบญจรงค์กิจ. 2542. การวิเคราะห์ผู้รับสาร. กรุงเทพฯ : ที.พี.พี.รัน.
- ศูนย์บริหารการทะเบียนภาค 3. 2552. ที่ว่าการอำเภอปากช่อง. [Online]. Available : [http://tambon.kambonthai.com/region 3 /Nakhonratchasima/3021/](http://tambon.kambonthai.com/region3/Nakhonratchasima/3021/). [4/08/2552]
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. 2526. การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้. ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาที่ยั่งยืน, สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- สุรพงษ์ ไสธนะเสถียร. 2533. การสื่อสารกับสังคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรศักดิ์ วัฒนชอนกุล. 2547. “ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพในหนองยาว บ้านป่าสักหลวง ตำบลจันจว้าได้อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย.” ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2541. ความหลากหลายทางชีวภาพ (เอกสารเผยแพร่). กรุงเทพฯ : สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2551. “สถานการณ์ความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย” [Online]. Available : <http://www.sa.ac.th/biodiversity/contents/articles/oepp/oepp05.html>. [20/4/2552].
- หนังสือพิมพ์เดลินิวส์. 2552. ชาวเกษตรประจำวัน. [Online]. Available : <http://www.phtnet.org/news52/view-news.asp?nID=230>. [4/10/2553]
- อรรถพรณ ปิลาธนีโววาท. 2542. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Bloom, B., S.T. Thomas and G.F. Madaus. 1971. Handbook of Formative and Summative Evaluation of Student Learning. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Brooks , William D. 1971. Speech Communication. Dubugue - Iowa : Brown Company.
- Burgoon, Michael. 1974. Approaching Speech/Communication. New York : Holt, Rinehart, and Winston, Inc.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้